

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ТА КОНЦЕПЦІЯ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ НОВОГО ПОКОЛІННЯ

Статтю присвячено проблемі концептуального підходу до підготовки вчителя англійської мови в країнах Європейського Союзу. Проаналізовано актуальні риси процесів інтеграції та інтернаціоналізації, здійснено ретроспективу євроінтеграції та означено особливості концепції підготовки вчителя англійської мови нового покоління. Аналіз концепції ґрунтується на вивченні організації та методики підготовки вчителів англійської мови в країнах Європейського союзу, особливу увагу приділено пропозиціям щодо удосконалення означеного процесу з огляду на інтеграційні процеси та перспективи практичної реалізації на загальноєвропейському, національному та регіональному рівнях.

***Ключові слова:** інтернаціоналізація, інтеграція, євроінтеграція, вчитель англійської мови, вчитель нового покоління.*

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Процес інтернаціоналізації у різних сферах суспільного життя спричиняє значний інтерес до вивчення іноземних мов, причому деякі з них, на кшталт англійської та іспанської, відіграють глобальну роль, постаючи у якості «лінгва франка». Інтернаціоналізація передусім торгівлі та виробництва супроводжується зростанням ролі локалізації продуктів та послуг, шляхом якої корпорації, підприємства та інші організації адаптують власну діяльність до конкретної мови та культури своїх клієнтів та стейкхолдерів.

Сучасне суспільство – надзвичайно мобільне, велика кількість людей перебуває у русі за рахунок міграції, роботи, навчання або відпочинку. Усе це спричиняє ще більшу потребу у знанні іноземної, передусім англійської, мови як для людей, що перебувають у русі, так і для тих, з ким вони зустрічаються по професійних чи особистих контактах [4]. Новітні інформаційно-комунікаційні технології забезпечують відкритий доступ до навчальних матеріалів різними мовами, забезпечуючи тим, хто володіє іноземними мовами, ще більше переваг, та підкреслюючи функціональну обмеженість тих, хто володіє лише рідною мовою, що стає вагомою проблемою сучасного суспільства, оскільки знання та інформація набувають все більшої ваги з економічного погляду [2; 15]. В «суспільстві знань» мовна компетентність постає ключовим фактором соціальної інклюзії або ж ексклюзії [5].

Означені вище тенденції посилюються за рахунок євроінтеграційних процесів, які ставлять на меті подолання бар'єрів на шляху руху продуктів, послуг та людей між країнами, що входять або мають намір увійти до Європейського Союзу. Культурні та мовні бар'єри постають найактуальнішими, оскільки їх здолати найважче. Устаткування

європейської єдності на політичному рівні багато в чому залежить від підтримки й забезпечення так званої «різноманітності» (diversity), в контексті якої значення мови, як засобу комунікації, постає в один ряд з усвідомленням національної ідентичності. Саме тому Європейський Союз підтримує вивчення усіх без виключення мов, якими розмовляють люди на його території, зокрема й регіональних мов, а також і мов країн-партнерів ЄС. Ряд рішень Ради Європи у напрямку підтримки вивчення громадянами країн-членів ЄС щонайменше двох мов, однією з яких традиційно є англійська, на додаток до рідної є вагомим підтвердженням означеного факту [1, с. 4-5].

Таким чином, в умовах інтернаціоналізації та євроінтеграції різних сфер суспільного життя важливого значення набуває роль учителя іноземної, передусім англійської, мови у наданні молодому поколінню знань, умінь та можливостей для соціальної інклюзії та професійної самореалізації. Загалом, з'ясування основних аспектів розвитку концепції підготовки вчителя англійської мови в умовах формування європейського освітнього простору дає можливість побачити як позитивні, так і потенційно негативні сторони процесу, здійснити кроки для подолання небажаних результатів та сформуванню перспективного бачення діяльності вчителя англійської мови у найближчому майбутньому. Останній аспект тісно пов'язаний з розробкою концепції європейського вчителя нового покоління [3; 6].

Проблемам професійної підготовки вчителів, зокрема й вчителів англійської мови, а також вивченню досвіду європейських країн по організації та забезпеченню означеного процесу присвячено праці В. Базуріної, Н. Мельник, С. Деркач, Л. Дзевицької, О. Заболотної, М. Келлі, Я. Морітза, О. Палехи, М. Сноєка, С. Шандрюк та ін. В запропонованій площині детальнішого розгляду потребує співвідношення між євроінтеграційними процесами, посиленням ролі англійської мови в якості «лінгва франка» та концепцією підготовки вчителя англійської мови. З огляду на означене, **мету статті** вбачаємо в аналізі впливу євроінтеграційних процесів на розвиток концепції підготовки вчителя англійської мови нового покоління.

Виклад основного матеріалу. Інтеграційні процеси в Європі відкривають нові можливості для вищої професійної освіти в Україні, зокрема належні знання випускників факультетів іноземних мов педагогічних закладів вищої освіти у сфері економічних, соціальних, культурних умов життя інших народів роблять їх конкурентоспроможними на світовому ринку праці. На думку О. Джуринського, головні напрями інтернаціоналізації вищої освіти повинні бути спрямовані на об'єднання педагогічних зусиль і ресурсів; популяризацію ідей толерантності та взаємоповаги; вдосконалення системи освіти за рахунок міжнародного досвіду; забезпечення зайнятості спеціалістів з вищою освітою на міжнародному ринку праці; формування у випускників закладів вищої освіти знань та особистісних якостей, необхідних для успішного

функціонування поза межами власної країни [7, с. 84-85]. За таких умов відбувається підвищення якості мобільності викладачів та студентів, розширюються горизонти вивчення іноземних мов, уніфікуються навчальні програми та дипломи тощо.

В ключі означених вище аспектів розглянемо основні віхи євроінтеграції та створення європейського освітнього простору. З моменту підписання Маастрихтського договору в 1992 році, основною метою якого була адаптація освітніх систем і підготовки кадрів до соціальних викликів, концепція ролі освіти й професійної підготовки кадрів почала постійно бути присутньою в різноманітних європейських нормативно-правових документах [8]. З середини 90-х років ХХ століття Європейська Комісія вибудовує свою стратегію навколо просування пріоритетної ролі людського капіталу та визначає напрями, за якими можна адаптовувати освітні системи до нової соціально-економічної ситуації.

У 1997 році було підписано Лісабонську конвенцію про визнання кваліфікацій з вищої освіти в європейському регіоні, яка відрізнялась від попередніх подібних актів орієнтацією на перехід від загальних декларацій про наміри до конкретних правил, визначень та розмежування зобов'язань сторін та учасників. Л. Пшенична наголошує, що «Лісабонська угода декларує наявність і цінність різноманітних освітніх систем і ставить за мету створення умов, за яких більша кількість людей, скориставшись усіма цінностями і здобутками національних систем освіти і науки, зможуть бути мобільними на європейському ринку праці» [9, с. 100].

Згодом, у 1998 році було підписано Сорбоннську декларацію, головною метою якої є формування відкритого європейського простору у сфері вищої освіти. Означена мета реалізовується шляхом побудови системи європейської вищої освіти зі спільною структурою освітніх ступенів, прийняття спільних визначень дипломів освітніх ступенів та циклів навчання, формування європейського простору вищої освіти, стимулювання процесу академічної мобільності тощо [11]. Таким чином, Сорбоннський процес визначив основну мету модернізації освіти – приведення у відповідність до спільних рекомендацій системи вищої освіти в Європі.

В розвиток ідей Сорбоннської декларації у 1999 році міністри освіти майже 30 європейських країн підписали Болонську декларацію, яка стала основним механізмом реформи вищої освіти в Європі. Її головною метою є «створення європейського простору вищої освіти та поширення європейської системи вищої освіти у світі» [12]. Проте, проблематика Болонського процесу не обмежується лише вищою освітою, але й є однією з форм прояву глобалізації. Ми вважаємо, що основна мотивація означеного процесу полягає не лише у бажанні й потребі встановити міжнародну глобальну співпрацю в сфері вищої освіти, а й у глобальній конкуренції. За допомогою Болонського процесу європейські країни прагнуть успішно конкурувати передусім із системою вищої освіти США,

яка приваблює абітурієнтів з Європи, Азії та інших перспективних регіонів світу.

Реалізація основних положень Болонського процесу відбувається одночасно у різних вимірах. Так, Болонський процес постає частиною прогресуючої економіки знань, оскільки економіка будь-якої країни потребує відкритості та інтернаціоналізації свого потенціалу знань, ринку кадрів та інновацій, а також інвестицій у сферу освіти за темпами, що повинні випереджувати загальний темп зростання економіки. О. Сахненко зауважує, що, не зважаючи на те, що українська економіка об'єктивно відстає по більшості означених критеріїв, Болонський процес може суттєво сприяти подоланню розриву та прийняттю нових можливостей, що відкриваються завдяки економіці знань [10].

Люди є найбільш універсальними суб'єктами-носіями інформації і в соціальному вимірі Болонський процес забезпечує процеси академічної мобільності, обміну інформацією і стандартизації, що є важливими складовими інформаційного суспільства. Варто зазначити, що вища освіта України зараз бере активну участь у різноманітних проектах академічної мобільності з ЄС, зокрема Erasmus Mundus, Erasmus + та ін., та не лишається осторонь у питанні обміну інформацією, знаннями та людським потенціалом.

У політичному вимірі Болонський процес продовжує власний розвиток внаслідок змін моделей влади та економічного впливу, які склалися раніше. За І. Човган, традиційні категорії державної влади та економіки поступаються позиціями на користь ефективного керування, конкурентної економіки, морального авторитету, привабливого міжнародного іміджу країни, якості її людського потенціалу [14]. Таким чином, Болонський процес постає як для європейських країн, так і для України, засобом підвищення власної привабливості й конкурентоспроможності у світовому масштабі, а також можливістю використання людського потенціалу як найціннішого національного ресурсу.

Реалізацію Болонського процесу в Європейському Союзі забезпечує ряд міждержавних організацій, зусилля яких спрямовані на комплексне розв'язання проблем інтеграції вищої освіти, зокрема [9, с. 106]:

- Рада Європи (Європейська комісія);
- Європейська асоціація університетів;
- Європейська асоціація вищих навчальних закладів;
- Національні спілки студентів Європи ;
- Європейський центр вищої освіти ЮНЕСКО.

В кожній окремо взятій країні-учасниці Болонського процесу означеними вище питаннями займаються профільні міністерства, національні комісії, національні конференції ректорів, власне навчальні заклади тощо, проте їхні зусилля об'єднані спільною метою та зумовлені

прийнятими на європейському рівні нормативними документами та об'єктивними соціально-економічними процесами.

Варто зауважити, що основні тенденції системи неперервної професійної освіти вчителів англійської мови, а також розвиток концепції підготовки вчителя англійської мови нового покоління пов'язані з виконанням рекомендацій Ради Європи щодо вивчення мов та їх викладання. Пріоритетними завданнями підготовки вчителів іноземної мови Кабінет міністрів Ради Європи визначає [13, с. 94-95]:

- підтримувати педагогічні навчальні заклади всіх рівнів у ретельній підготовці навчальних програм з вибудованими в логічній послідовності цілями та задачами, що включають лінгвістичні, дидактичні, психологічні та інтеркультурні компоненти підготовки майбутніх вчителів;
- сприяти впровадженню в освітні технології нового виміру у викладанні іноземних мов «учитися учити» («learning to learn» dimension), що є ключовим поняттям концепції неперервної особистої освіти;
- допомагати та заохочувати викладачів педагогічних навчальних закладів до використання нового підходу у викладанні іноземних мов, що в документах Ради Європи зазначається як «автономія особи, яка вивчає сучасні мови» (autonomy of learner who studies modern languages) і визначається як здатність особи до більш незалежного та ефективного навчання, що є основою для неперервної особистої освіти та вдосконалення комунікативних умінь в умовах розвитку та зміни оточуючої дійсності.

З огляду на те, що у 2016 році розпочалася пілотна реалізація спільного проекту МОН України та British Council «Шкільний вчитель нового покоління» у вищих закладах педагогічної освіти України [16], основною метою якого є залучення передового досвіду у викладанні англійської мови та зміна парадигми професійної підготовки вчителя англійської мови у вищих навчальних закладах, європейський досвід професійної підготовки вчителя іноземної мови нового покоління постає важливим та потенційно продуктивним як для порівняння, так і для запозичення прогресивних ідей та підходів.

Проблема розробки концепції підготовки вчителя англійської мови нового покоління не є новою. Так, на початку ХХІ століття основні засади концепції було висвітлено у звіті дослідницької групи по проекту «Європейський вчитель іноземної мови» (European Language Teacher Project) [6]. Висновки ґрунтувалися на вивченні організації та методики навчання вчителів іноземних мов у 32 країнах Європейського союзу та Єврозони й містили пропозиції щодо удосконалення означеного процесу з огляду на інтеграційні процеси, причому рекомендації щодо вдосконалення шляхів підготовки вчителів іноземної мови стосувалися не лише дій на загальноєвропейському рівні, але й на національному та регіональному рівнях задля всебічного охоплення проблеми.

Серед пропозицій та вимог стосовно європейської інфраструктури професійної підготовки вчителя англійської мови нового покоління виділено такі [6]:

- розробка та запровадження загальноєвропейських рекомендацій з підготовки вчителів іноземних мов (Common European Framework of Reference for Language Teacher Training) з метою забезпечення загального розуміння процесів та компонентів підготовки вчителів іноземної мови, розробки системи оцінювання та рекомендацій щодо рівнів фахової компетентності;

- запровадження акредитаційної системи задля забезпечення можливості порівняння й співставлення основних сегментів процесу підготовки вчителів іноземної мови у різних країнах, а також визнання варіативності способів отримання кваліфікації «кваліфікованого вчителя» (qualified teacher) на європейському рівні;

- запровадження факультативної програми забезпечення якості освіти (Quality Assurance) на європейському рівні;

- створення мережі підтримки процесу підготовки вчителів іноземної мови, головним завданням якої є забезпечення визнання, довготермінової тривалості та неперервності транс-європейських проектів та грантів;

- запуск європейського ресурсного порталу, як в он-лайн, так і офф-лайн режимах, з метою забезпечення доступу до інформації та навчальних матеріалів для вчителів іноземних мов та викладачів, які готують їх до професійної діяльності;

- подальша розробка проектів подвійної кваліфікації для майбутніх вчителів іноземної мови;

- забезпечення тісної співпраці між закладами вищої освіти, які готують майбутніх вчителів іноземних мов, та партнерськими закладами середньої освіти, що забезпечують педагогічну практику та потенційне місце роботи випускникам;

- акредитація усіх курсів післядипломної освіти вчителів іноземної мови на регіональному та національному рівнях;

- створення загальноєвропейської дорадчої групи (Advisory Group on European Teacher Training) з метою співпраці з національними установами по координації ключових аспектів підготовки вчителів іноземної мови.

Відзначимо, що деякі з пунктів пропозицій та вимог стосовно європейської інфраструктури професійної підготовки вчителя іноземної мови, на кшталт запуску ресурсного порталу, запровадження акредитаційної системи, розробка та запровадження загальноєвропейських рекомендацій з підготовки вчителів іноземних мов, були досить швидко реалізовані, запроваджені у практику та дали плідні результати. Деякі з позицій не були реалізовані або ж зазнали значних корекцій, зокрема

створення загальноєвропейської дорадчої групи, у зв'язку з об'єктивними факторами як всередині ЄС, так і через вплив світових тенденцій.

Серед основних пропозицій та вимог щодо професійної компетентності та статусу європейського вчителя іноземної мови нового покоління виділено такі [6]:

- необхідність запровадження статусу «кваліфікованого європейського вчителя іноземної мови» (European Qualified Language Teacher Status), який надаватиме його носіям можливість викладати у будь-якій країні, що є членом ЄС, а також право носити звання «європейський вчитель іноземної мови» (European Language Teacher);

- майбутні учителі зобов'язані мати достатній рівень мовної компетентності, що відповідає їхньому вчительському статусу – спеціаліста (рівень C1 з першої іноземної мови, рівень B2 – з другої), напівспеціаліста (рівень B2) чи неспеціаліста (рівень B1);

- необхідність запровадження статусу «європейський наставник вчителя іноземної мови» (European Language Mentor status) задля виокремлення ключових спеціалістів, задіяних у процесі підготовки вчителів іноземних мов;

- майбутні учителі повинні мати досвід викладання у більш, ніж одній країні ЄС;

- майбутні учителі зобов'язані отримувати кваліфікацію шляхом зарахування кредитів у різних навчальних закладах у різних країнах;

- вчитель-спеціаліст іноземної мови повинен бути підготовлений до викладання більше, ніж однієї іноземної мови;

- вчителі іноземної мови повинні отримати таку методичну підготовку, яка забезпечить навчання ними учнів у якості Європейських громадян. Відповідно, такий процес підготовки повинен мати належне методичне забезпечення;

- усі вчителі повинні бути підготовлені до інтерактивного використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі.

Як бачимо, зазначені вище вимоги й пропозиції торкаються різних аспектів організації професійної підготовки вчителів іноземних мов. Переважну більшість з них було вдало імplementовано європейськими навчальними закладами, що здійснюють таку підготовку, зокрема вимогу достатнього рівня мовної компетентності, готовності до викладання двох іноземних мов, академічної мобільності майбутніх учителів, а також використання ІКТ у навчальному процесі. Проте, деякі з пропозицій так і не було реалізовано, зокрема запровадження статусів «European Qualified Language Teacher» (хоча сертифікований вчитель-спеціаліст може викладати у будь-якій країні ЄС) та «European Language Mentor», а також вимогу досвіду викладання у більш, ніж одній країні ЄС (наразі ця вимога має рекомендаційний характер).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Процеси інтернаціоналізації у різних сферах суспільного життя та євроінтеграції як всередині ЄС, так і зовні, посилюють значення загальної мовної компетентності та володіння іноземними мовами, передусім англійською як «лінгва франка». Освіта нерозривно пов'язана з означеними процесами, оскільки змушена реагувати на зміни системи та допомагати окреслювати інші потенційні зміни. Саме тому підготовка вчителя англійської мови відіграє стратегічну роль у налаштуванні європейської освітньої системи на відповідну реакцію, допомагаючи озброїти студентів необхідними знаннями, вміннями та навичками, надати їм можливості для соціальної інклюзії та професійної самореалізації. Цьому допомагає загальний аналіз тенденцій розвитку системи неперервної професійної освіти вчителів, зокрема англійської мови, в умовах євроінтеграції, а також з'ясування основних аспектів концепції підготовки вчителя англійської мови нового покоління. що дає можливість побачити як позитивні, так і потенційно негативні сторони процесу, здійснити кроки для подолання небажаних результатів та сформулювати перспективне бачення діяльності вчителя англійської мови у найближчому майбутньому. Дослідження, представлене у статті, не є вичерпним, проте окреслює подальші перспективи залучення європейського досвіду розвитку концепції підготовки вчителя англійської мови нового покоління в Україні та інших країнах-партнерах ЄС.

Використана література:

1. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment. – Cambridge : Cambridge University Press, 2001. – 260 p.
2. Foreign Language Teaching in Schools in Europe. Eurydice report. – Benelux Press Bruxelles, Belgium, 2001. – 372 p.
3. Karatsiori M. European Profile for Language Teacher Education: Meeting the Challenge for Sharing Common Competences, Knowledge, Strategies and Values // Cogent Education. – 2016. – Volume 3. – Issue 1.
4. Kwiek, M. The Internationalization and Globalization of Higher Education in Central and Eastern Europe // Society for Research in Higher Education International News. – No. 47, November 2001. – Pp. 3-5.
5. The Teaching Profession in Europe. Practices, Perceptions and Policies. Eurydice report. – Education, Audiovisual and Culture Executive Agency, 2015. – 134 p.
6. The Training of Teachers of a Foreign Language: Developments in Europe / M. Kelly, M. Grenfell and others. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : p21208.typo3server.info/fileadmin/.../eu_language.../executive_summary_full_en.pdf
7. Джуринский А. Интернационализация высшего образования в современном мире / А.Н. Джуринский // Педагогика. - 2004. - №3. - С. 83-92.
8. Мартинов А.Ю. Маастрихтський договір [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 6: Ла-Мі / Редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. – К. : В-во "Наукова думка", 2009. – 790 с.
9. Пшенична Л. Болонський процес у його генезисі та розвитку / Л.В. Пшенична // Актуальні проблеми державного управління. – 2009. – № 1. – С. 100-106.
10. Сахненко О. Економіка знань: світовий досвід та перспективи впровадження в Україні / О.І. Сахненко // Інноваційна економіка. – №7. – 2013. – С. 57-59.

11. Сорбоннська декларація. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://aau.edu.ua/up/docs/bologna/sorb_decl.pdf
12. Спільна декларація міністрів освіти Європи «Європейський простір у сфері вищої освіти», Болонья, 19 червня 1999 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_525
13. Стрельченко Л. Особливості професійної підготовки вчителя англійської мови у вищих навчальних закладах Великобританії в контексті європейських вимог / Л.В. Стрельченко // Наукові записки КДПУ. Серія: Педагогічні науки / ред. кол.: В.В. Радул та ін. - Кіровоград : КДПУ ім. В. Винниченка, 2013. – Випуск 121. – С. 93-98.
14. Човган І.В. Перспективи глобалізації вищої освіти України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/politics/2011/162-150-17.pdf>
15. Шандрук С.І. Professional Preparation of Teachers in the USA and in Ukraine: Comparative Analysis / С.І. Шандрук // Наукові записки КДПУ. Серія: Педагогічні науки / Ред.кол. В.Ф.Черкасов, В.В.Радул, Н.С.Савченко та ін. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2016. – Випуск 149. – С. 34-39.
16. Шкільний вчитель нового покоління. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.britishcouncil.org.ua/teach/projects/presett>

Комар О.С. Евроинтеграционные процессы и концепция подготовки учителя английского языка нового поколения

Статья посвящена проблеме концептуального подхода к вопросу подготовки учителя английского языка в странах Европейского Союза. Проанализированы актуальные характеристики процессов интеграции и интернационализации, представлено ретроспективу евроинтеграции и определены особенности концепции подготовки учителя английского языка нового поколения. Анализ концепции базируется на изучении организации и методики подготовки учителей английского языка в странах Европейского Союза, особое внимание уделено предложениям по совершенствованию процесса подготовки в связи с интеграционными процессами и перспективами практической реализации на общеевропейском, национальном и региональном уровнях.

Ключевые слова: интернационализация, интеграция, евроинтеграция, учитель английского языка, учитель нового поколения.

Komar O.S. European Integration Processes and Concept of Training of the English Language Teacher of Tomorrow

The article reveals conceptual approach to the problem of the English language teacher training in the European Union. Actual features of the processes of internationalization and integration are analysed, retrospective of integration is given and peculiarities of the concept of training of the English language teacher of tomorrow are defined. Analysis of the concept is based on the study of organization and methodology of the English language teacher training in the European Union with the particular attention paid to suggestions on improvement of the training process in relation with integration processes and prospects of concept's realization at the European, national and regional levels.

Key words: internationalization, integration, European integration, English language teacher, teacher of tomorrow.